

Warszawa, 09-06-2025 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur

KMP.571.26.2024.JJ

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji Aresztu Śledczego w Krakowie**

I. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

1. Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: OPCAT)¹.

2. OPCAT ustanowił system regularnych wizyt prewencyjnych w miejscach pozbawienia wolności. Wizyty te są przeprowadzane przez niezależne organy: Podkomitet ONZ ds. Prewencji Tortur (SPT)² i krajowe mechanizmy prewencji. W Polsce funkcję krajowego mechanizmu prewencji wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą funkcjonującego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)³.

3. KMPT ma dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa-strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

² Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT), zob. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt>.

³ Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2024 r. poz. 1264 ze zm.).

organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem⁴. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiejkolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej”⁵.

4. Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie wizytacji członkowie KMPT mają dostęp do wszystkich pomieszczeń, instalacji i urzędzeń, mogą odbyć poufną rozmowę z wybraną przez siebie osobą (zarówno osobą pozbawioną wolności, jak i członkiem personelu lub inną osobą), mają dostęp do dokumentacji i nagrań z monitoringu wizyjnego⁶. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁷. Spostrzeżenia KMPT opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁸.

5. Wizytacja KMPT w miejscu pozbawienia wolności ma charakter zapobiegawczy i stanowi uzupełnienie prac SPT. Krajowy Mechanizm nie jest organem śledczym. Nie rozpatruje też skarg⁹. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania osób pozbawionych wolności oraz przedstawienie zaleceń mających na celu ich wyeliminowanie.

6. Formułując swoje wnioski i zalecenia, KMPT bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności standardy ONZ¹⁰.

7. Podstawą systemu zapobiegawczego stworzonego przez OPCAT jest dialog między KMPT i odpowiednimi władzami, zmierzający do poprawy sytuacji¹¹.

8. Osoby i organizacje, które zdecydowały się na przekazanie Krajowemu Mechanizmowi informacji, nie mogą ponieść z tego tytułu jakiejkolwiek sankcji lub

⁴ Zob. art. 4 ust. 1 OPCAT.

⁵ Zob. art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁶ Zob. art. 20 OPCAT.

⁷ Zob. art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁸ Szczegółowy opis metod pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. np. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2023 r., Część II – Metodologia i zakres prac KMPT.

⁹ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, p. 6. Zob. również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, Nowy Jork i Genewa 2018, s. 4-6.

¹⁰ Zob. art. 19 pkt b OPCAT.

¹¹ Zob. art. 22 OPCAT.

uszczerbku, niezależnie od tego, czy udzieliły KMPT informacji prawdziwej lub fałszywej (zakaz represji)¹².

II. Wprowadzenie

9. W dniach 21–24 października 2024 r. przedstawicielki KMPT przeprowadziły wizytację Aresztu Śledczego w Krakowie (ul. Montelupich 7). Jej celem było sprawdzenie sposobu traktowania i warunków detencji kobiet oraz przedstawienie rekomendacji, które wzmocnią ich ochronę przed ryzykiem tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

10. W skład zespołu wizytującego wchodziły: Aleksandra Osińska (psycholożka), Magdalena Laskowska (prawniczka), Renata Kłyż-Urbańska (prawnik, kryminalistyk) oraz Justyna Jóźwiak (dr nauk społecznych w zakresie socjologii).

11. W czasie wizytacji przedstawicielki KMPT odbyły wstępną rozmowę z ppłk. Zbigniewem Zadorą – dyrektorem Aresztu Śledczego w Krakowie oraz mjr. Pawłem Twarógiem – kierownikiem Działu Penitencjarnego, dokonały oglądu wybranych przez siebie pomieszczeń jednostki i terenu zewnętrznego, przeprowadziły poufne rozmowy z osobami pozbawionymi wolności i funkcjonariuszami, zapoznały się z prowadzoną na miejscu dokumentacją i nagraniami monitoringu.

12. Na koniec wizyty delegacja KMPT przekazała swoje wstępne uwagi dyrektorowi Aresztu Śledczego w Krakowie i jego zastępcom.

13. Po zakończeniu wizytacji przedstawicielki KMPT dokonały analizy przekazanej przez władze jednostki dokumentacji.

14. Niniejszy raport sygnalizuje problemy systemowe, wymagające zmiany obowiązującego prawa (pkt IV), oraz obszary wymagające ulepszeń, istotne z punktu widzenia prewencji tortur i innych form okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania (pkt V).

III. Charakterystyka placówki

15. Areszt Śledczy w Krakowie jest jednostką penitencjarną przeznaczoną dla tymczasowo aresztowanych kobiet i mężczyzn. W strukturze Aresztu funkcjonuje także: Oddział Psychiatrii Sądowej (27 miejsc dla kobiet i mężczyzn, w tym 5 miejsc dla chorych psychicznie skazanych wymagających leczenia szpitalnego), Oddział Wieloprofilowy Zachowawczy, który przyjmuje również chorych z alkoholowymi

¹² Zob. art. 21 ust. 1 OPCAT.

zespołami abstynencyjnymi (50 miejsc dla kobiet i mężczyzn), Ośrodek Diagnostyczny (29 miejsc dla kobiet i mężczyzn). Ponadto w Areszcie mogą przebywać tymczasowo aresztowani poruszający się na wózku rehabilitacyjnym oraz podlegający leczeniu substytucyjnemu¹³. Aresztowi Śledczemu w Krakowie podlega Oddział Zewnętrzny w Nowej Hucie. Przebywają tam mężczyźni odbywający karę po raz pierwszy oraz młodociani w warunkach zakładu karnego typu półotwartego, a także kobiety odbywający karę po raz pierwszy, młodociane oraz recydywistki penitencjarne w warunkach zakładu karnego typu półotwartego i otwartego. Pojemność Oddziału Zewnętrznego wynosi 352 miejsca. Wizytacja KMPT nie obejmowała Oddziału Zewnętrznego w Nowej Hucie.

16. Pojemność w oddziałach penitencjarnych Aresztu wynosi 621 miejsc, spośród których 50 przeznaczonych jest dla kobiet. W czasie wizytacji w Areszcie przebywało 59 kobiet (49 w oddziale penitencjarnym i 10 w oddziałach szpitalnych), w tym 33 tymczasowo aresztowanych, 25 skazanych i 1 ukarana.

17. Nadzór nad oddziałem A-2, w którym przebywają m.in. osadzone kobiety, sprawuje kpt. Piotr Pytal – zastępca dyrektora Aresztu.

18. Areszt Śledczy w Krakowie podlega Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Krakowie. Nadzór penitencjarny sprawuje Sąd Okręgowy w Krakowie, V Wydział Penitencjarny i Nadzoru nad Wykonywaniem Orzeczeń Karnych.

19. W latach 2022–2024 (do dnia wizytacji KMPT) Areszt był wielokrotnie wizytowany przez przedstawicieli Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej (OISW) w Krakowie oraz Państwowego Powiatowego Inspektoratu Sanitarnego w Krakowie (w raportach pokontrolnych opisywano m.in. nieprawidłowości w zakresie warunków bytowych Oddziału Psychiatrii Sądowej, a dokładniej: wyeksploatowanych mebli, nieprawidłowego stanu sanitarno-higienicznego w niektórych pomieszczeniach). W sprawozdaniach z wizytacji OISW w Krakowie znajdują się zalecenia dotyczące m.in.: wyeliminowania nieprawidłowości związanych z niewłaściwym obrotem i dokumentowaniem metadonu, wyznaczenia lub zatrudnienia kierownika programu metadonowego, przeprowadzenia szkoleń dla funkcjonariuszy w zakresie profilaktyki presuicydalnej, sposobu prowadzenia dokumentacji osadzonych zagrożonych samobójstwem, prowadzenia i aktualizowania indywidualnych programów oddziaływania.

20. Ostatnia kontrola sędziego penitencjarnego na terenie Aresztu odbyła się w dniu 31 sierpnia 2022 r. (sprawozdanie zawiera kilka zaleceń, m.in. utrzymania współpracy z kontrahentami zewnętrznymi zatrudniającymi odpłatnie skazanych,

¹³ Zob. Przeznaczenie zakładów karnych i aresztów śledczych określone przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, dostępne na stronie: <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-przeznaczenie-zk-i-as>.

organizowania dla skazanych kursów oraz szkoleń zawodowych na terenie jednostki adekwatnie do potrzeb rynku pracy, kontynuowania zajęć kulturalno-oświatowych lub sportowych dla osadzonych, utrzymania działań zmierzających do wyeliminowania przypadków autoagresji oraz wzajemnej agresji osadzonych).

IV. Problemy systemowe

21. **[Powierzchnia celi mieszkalnej]** Największymi celami w Areszcie Śledczym w Krakowie w oddziałach męskich są cele 10-osobowe (2 cele), natomiast na oddziale kobiecym: cela 9-osobowa (1). Z dokumentacji uzyskanej podczas wizytacji, przedstawiającej liczbę cel według normy powierzchni mieszkalnej, wynika, że w wizytowanej jednostce zachowana jest minimalna norma 3 m² przestrzeni życiowej w przeliczeniu na jedną osobę. Metraż ten nie spełnia jednak standardów i zaleceń Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT)¹⁴. Minimalny metraż celi zalecany przez CPT wynosi 4 m² (w przypadku cel wieloosobowych) oraz 6 m² (w przypadku cel jednoosobowych)¹⁵.

22. **[Aktywność tymczasowo aresztowanych]** Problematyczna jest też sytuacja osób tymczasowo aresztowanych, które większość czasu spędzają w celach mieszkalnych bez możliwości pracy i podejmowania konstruktywnych zajęć w ciągu dnia¹⁶. Najczęściej przysługuje im godzinny spacer raz dziennie, dostęp do świetlicy i biblioteki (zgodnie z grafikiem).

23. Sytuacja osób tymczasowo aresztowanych w polskich jednostkach penitencjarnych nie odpowiada standardom przewidzianym w Europejskich Regułach Więziennych¹⁷ oraz raportach CPT¹⁸ i SPT¹⁹. SPT podkreśla, że wymuszona bezczynność zwiększa napięcie i może mieć poważne konsekwencje dla zdrowia i dobrego samopoczucia osadzonych, także dla przyszłej reintegracji po opuszczeniu

¹⁴ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), zob. <https://www.coe.int/en/web/cpt/home>.

¹⁵ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, par. 59 i 67. Zob. również dokument pt. „Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards”, 15 grudnia 2015 r., CPT/Inf (2015) 44. Zob. również wystąpienia RPO do Ministra Sprawiedliwości z 24 maja i 29 lipca 2016 r., KMP.571.5.2016.

¹⁶ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2022 r., s. 87.

¹⁷ Zob. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów, Reguły 25.1 i 25.2.

¹⁸ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, par. 73.

¹⁹ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., par. 86-87.

zakładu. Skrajna i całkowita nieaktywność w dłuższym okresie może stanowić niehumanitarne traktowanie²⁰.

24. **[Wyżywienie]** Przedstawiciele KMPT zwrócili uwagę na słabą jakość wyżywienia, monotonność posiłków, niewielką liczbę owoców i warzyw. Osadzeni lub ich bliscy, którzy posiadają środki finansowe, mogą dokonywać zakupów różnych produktów, w tym żywnościowych, w więziennej kantine, która w ocenie KMPT była dobrze wyposażona pod tym względem²¹. Natomiast dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej jedynym źródłem posiłków jest więzienna kuchnia.

25. KMPT dostrzega, że problem ten dotyczy większości wizytowanych jednostek penitencjarnych. W ostatnim czasie coraz więcej osadzonych podkreśla, że regularnie spożywa niezdrowe, przetworzone, pozbawione smaku jedzenie. Niska jakość posiłków wiąże się niewątpliwie z niewystarczającymi środkami finansowymi, którymi Służba Więzienna dysponuje w tym zakresie²².

26. **[Opieka psychologiczna]** Z informacji przekazanych przedstawicielkom KMPT wynika, że na jednego psychologa przypadało średnio 160 osadzonych. Powyższy stan rzeczy spełniał standardy pracy penitencjarnej określone przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, zgodnie z którymi na jednego psychologa powinno przypadać nie więcej niż 200 osadzonych²³. Jednakże w ocenie KMPT standard ten jest zbyt niski i nie przekłada się na efektywność oddziaływań psychologicznych oraz utrudnia wykrycie i udokumentowanie psychologicznych śladów tortur i innych form złego traktowania²⁴.

27. **[Umieszczanie osadzonych daleko od domu]** Obecne regulacje prawne nie przewidują, aby osoby skazane odbywały karę pozbawienia wolności najbliżej swego miejsca zamieszkania. Osadzeni często umieszczani są w miejscowościach

²⁰ Zob. Raport SPT z wizyty w Beninie w 2008 r., CAT/OP/BEN/1, par. 273.

²¹ Temat ograniczonej oferty spożywczej w więziennych kantinach m.in. dla osadzonych z nietolerancjami pokarmowymi lub korzystających z innych diet był przedmiotem wystąpienia Rzecznika Praw Obywatelskich do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej w 2022 r., KMP.071.1.2022. Dostęp: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-sw-wiezniowie-diety-wegetarianska-religijne>.

²² W dniu 9 marca 2025 r. Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości z prośbą o zwiększenie minimalnych stawek dziennych przeznaczanych na wyżywienie osób osadzonych, do poziomu uwzględniającego zmianę cen produktów spożywczych po 2016 r. Zob. Wystąpienie RPO z 9 marca 2025 r., KMPT.571.1.2025. Dostępne na stronie: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-wyzywienie-osadzonych-dzienna-stawka-wzrost-cen-ms>.

²³ Zob. Zarządzenie Nr 103/24 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 27 grudnia 2024 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych.

²⁴ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2021 r., s. 53-54. Zob. również wystąpienia RPO do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 17 maja 2016 r., 19 lutego 2019 r. oraz 10 listopada 2020 r., KMP.571.8.2016.

znacznie oddalonych od miejsca zamieszkania, co utrudnia podtrzymywanie więzi z rodziną, a przede wszystkim z dziećmi. Umieszczenie w dużej odległości od miejsca zamieszkania generuje także inne problemy, jak np. trudności w całonocnej podróży z małym dzieckiem na widzenie z rodzicem, niemożność odwiedzin przez rodziców będących w podeszłym wieku lub schorowanych, brak środków finansowych rodziny na podróż.

28. Sytuacja kobiet w tym względzie jest szczególnie trudna z uwagi na znacznie mniejszą liczbę oddziałów kobiecych. Rzecznik Praw Obywatelskich sygnalizował ten problem Ministrowi Sprawiedliwości na początku 2024 r., powołując się m.in. na liczne standardy międzynarodowe postępowania z więźniami²⁵.

29. **[Dostęp do środków higienicznych dla kobiet]** W wizytowanym Areszcie kobiety otrzymywały bezpłatnie 1 opakowanie podpasek na miesiąc (10 sztuk). Dla większości kobiet, z którymi rozmawiały przedstawicielki KMPT, liczba ta była niewystarczająca. Uzyskanie dodatkowych, bezpłatnych sztuk podpasek było możliwe po wystawieniu wniosku/prośby o dodatkowe zapotrzebowanie. Nie zawsze były one jednak realizowane. Ponadto, jak ustaliła delegacja KMPT, dostarczane przez Służbę Więzienną podpaski są niskiej jakości. Osadzone mogą dokupić podpaski lub tampony w więziennej kantynie²⁶. W ocenie KMPT wybór środków higienicznych dla kobiet w kantynie był jednak niewielki. W spisie produktów dostępnych w kantynie widniał tylko 1 rodzaj podpasek oraz 1 rodzaj tamponów.

30. Przepisy krajowe są nieprecyzyjne w zakresie dostępu osadzonych kobiet do podpasek²⁷. Możliwość samodzielnego zakupu w kantynie środków higienicznych dla kobiet nadal nie rozwiązuje problemu bezpłatnego dostępu dla tych osadzonych, które nie posiadają środków finansowych oraz nie mogą liczyć na pomoc z zewnątrz. Szczególnie trudna pod tym względem jest sytuacja kobiet, które pochodzą z rodzin o niskim statusie ekonomicznym, borykających się z czasowym lub stałym ubóstwem finansowym. W takich przypadkach reglamentowana przez Służbę Więzienną liczba podpasek może być niewystarczająca i prowadzić do ubóstwa menstruacyjnego,

²⁵ Zob. Wystąpienie generalne RPO z 21 lutego 2024 r., KMP.571.1.2024.

²⁶ Zob. § 6 pkt 2 Instrukcji nr 1 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 21 listopada 2018 r. w sprawie postępowania z osadzonymi kobietami.

²⁷ Zob. Tabela nr 4 do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2016 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2024 r. poz. 1406).

wpędzać kobiety w poczucie wstydu, prowadzić do braku pewności siebie i stygmatyzacji²⁸.

31. **[Usytuowanie umywalek poza kąciem sanitarnym]** W wizytowanym Areszcie niektóre cele posiadają umywalki poza kąciem sanitarnym. Tymczasem § 25 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności²⁹ stanowi, że niezbędne urządzenia sanitarne sytuuje się w sposób zapewniający ich niekrępujące użytkowanie. Problem ten wielokrotnie sygnalizowany był w raportach rocznych KMPT³⁰ oraz pismach kierowanych do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej³¹.

32. **[Sytuacja osadzonych z niepełnosprawnościami, niesamodzielnych, przewlekle chorych oraz starszych w jednostkach penitencjarnych]** Wizytowany Areszt jest częściowo przystosowany dla osób poruszających się na wózkach rehabilitacyjnych lub z innymi niepełnosprawnościami. Jednostka wyposażona jest w platformy przyschodowe. W oddziale dla kobiet jedna cela mieszkalna posiada udogodnienia dla osób poruszających się na wózkach (łóżko rehabilitacyjne, w kąciu sanitarnym: uchwyty z jednej strony miski ustępowej oraz przy umywalce, bezprogowy prysznic z siedziskiem). W łazni natomiast jedno stanowisko prysznicowe wyposażone było w siedzisko i uchwyt. W dniu wizytacji w Areszcie przebywała jedna kobieta poruszająca się na wózku. Jak ustaliły przedstawicielki KMPT, w ciągu ostatnich 2 miesięcy nie korzystała ze spacerów oraz świetlicy z powodu problemów z przemieszczaniem się (miejsca te były usytuowane na innych kondygnacjach), natomiast do dentysty była wnoszona przez innych osadzonych. Podczas wizytacji przedstawicielki KMPT spotkały się także z 72-letnią tymczasowo aresztowaną kobietą, przyjętą tydzień wcześniej. Osadzona została umieszczona w celi 7-osobowej. W rozmowie wykazywała objawy dezorientacji i zagubienia (twierdziła, że jest w szpitalu). W Areszcie przebywała także osadzona, która z uwagi na

²⁸ Na kwestię braku łatwego dostępu do produktów higienicznych wskazywał CPT w swoim raporcie z wizyty w Czarnogórze. Komitet zaznaczył, iż szczególne znaczenie ma właściwy dostęp do urządzeń sanitarnych oraz adekwatna ilość niezbędnych produktów higienicznych (takich jak podpaski i tampony). Zdaniem CPT niezapewnienie kobietom tego typu artykułów w więzieniu może oznaczać poniżające traktowanie. Zob. Raport z wizyty CPT w Czarnogórze; CPT/Inf (2023) 10, par. 85. Szczegółowo temat dostępu do środków higienicznych dla kobiet opisany został także w raporcie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Oddziału Zewnętrznego w Lublińcu Zakładu Karnego w Herbach (KMP.12.2023).

²⁹ Dz. U. poz. 2847.

³⁰ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2023 r., s. 79.

³¹ Pismo RPO z dnia 17 lipca 2015 r. w sprawie o sygn. II.517.6121.2014; Pismo RPO z dnia 10 marca 2016 r. w sprawie o sygn. IX.517.1494.2015.

niepełnosprawność intelektualną w stopniu umiarkowanym miała poważne trudności w pisaniu i czytaniu. Inna osadzona posiadała zaburzenia osobowości, zachowania psychotyczne, niepełnosprawność intelektualną w stopniu lekkim (werbalizowała treści o charakterze urojeniowym). Wszystkie wymienione wyżej osadzone przebywały na oddziale penitencjarnym.

33. W ocenie KMPT sytuacja osadzonych kobiet z niepełnosprawnościami, niesamodzielnymi, przewlekłe chorych oraz starszych w jednostkach penitencjarnych może być trudniejsza niż mężczyzn w zakresie zapewnienia odpowiednich warunków bytowych, opieki medycznej oraz możliwości samodzielnego funkcjonowania. Z uwagi na brak wystarczającej liczby miejsc dla kobiet w więziennych podmiotach leczniczych, dużym problemem jest zapewnienie odpowiedniej opieki lekarskiej osadzonym cierpiącym na choroby nowotworowe, geriatryczne oraz na zespół odstawienny³². Niezbędne jest zatem usprawnienie systemu więziennej ochrony zdrowia³³ oraz systematyczne usuwanie barier architektonicznych i wdrażanie rozwiązań sprzyjających jak największej samodzielności i aktywności osób z różnymi typami niepełnosprawności, a także tworzenie inkluzywnego środowiska wyrównującego szanse w dostępie do resocjalizacji i readaptacji osadzonych, w szczególności kobiet.

34. **[Możliwości edukacyjne dla osadzonych kobiet]** Z ustaleń KMPT wynika, że osadzone kobiety mają ograniczone możliwości edukacyjne. W polskim systemie penitencjarnym jest tylko jeden zakład karny³⁴, w którym znajduje się szkoła dla kobiet. Uruchamiane są także kwalifikacyjne kursy zawodowe. Dla kobiet możliwe jest kształcenie w zawodach: krawiec, kucharz, cukiernik. Dla mężczyzn oferta jest szersza, obejmuje 32 rodzaje zawodów, a wśród nich m.in.: fryzjer, informatyk, fotograf, technik żywienia i usług gastronomicznych, technik architektury krajobrazu, technik grafiki i poligrafii cyfrowej³⁵.

35. W ocenie KMPT należy dążyć do zapewnienia szerszej, bardziej zróżnicowanej oferty edukacyjnej i szkoleniowej dla kobiet pozbawionych wolności. Edukacja jest ważnym środkiem pomagającym kobietom zdobyć pracę, pewność siebie i niezależność. Umożliwienie zdobywania zawodu wyłącznie w stereotypowych pod względem płci kierunkach (np. pranie, szycie, gotowanie) może wiązać się

³² Problem ten był szerzej opisany w raporcie KMPT z dnia 6 lutego 2025 r. z wizytacji w Areszcie Śledczym w Kielcach; zob.: <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2025-02/Raport%20-%20A%C5%9A%20Kielce%202024.pdf>.

³³ Zob. Wystąpienie generalne RPO z 16 października 2024 r., KMP.571.24.2024.

³⁴ ZK Nr 1 w Grudziądzu.

³⁵ Problem ten był szerzej opisany w raporcie KMPT z dnia 6 lutego 2025 r. z wizytacji w Areszcie Śledczym w Kielcach; zob.: <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2025-02/Raport%20-%20A%C5%9A%20Kielce%202024.pdf>.

z ograniczonym potencjałem zarabiania na życie i utrudniać readaptację na wolności. Aby temu przeciwdziałać, trzeba stworzyć możliwości rozwoju kobiet w lepiej opłacanych zawodach. Dlatego istnieje potrzeba utrzymania równowagi między różnymi rodzajami oferowanego szkolenia zawodowego, które będzie odpowiadać wymaganiom rynku i mieć na celu zwiększenie realnych szans kobiet na zarabianie na życie po zwolnieniu³⁶.

36. **[LGBT+]** Delegacja KMPT otrzymała informację, że w Areszcie brak jest wytycznych dotyczących postępowania z osobami o zróżnicowanej orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej. Innym problemem jest brak poufnych i skutecznych mechanizmów zgłaszania przypadków nadużyć i dyskryminacji, których mogą doświadczać osoby LGBT+ w więzieniach³⁷.

37. W ocenie KMPT konieczne jest opracowanie przez Ministerstwo Sprawiedliwości systemowych rozwiązań przez opracowanie i wdrożenie reguł postępowania z osobami LGBT+, w oparciu o standardy międzynarodowe, a także określenie polityki zwalczania dyskryminacji i wykluczenia osób w jednostkach penitencjarnych³⁸.

38. Jednocześnie KMPT zachęca dyrektorów jednostek penitencjarnych do organizowania szkoleń dla kadry penitencjarnej wzmacniających ich wiedzę i kompetencje w obszarze sytuacji osób LGBT+, a także kształtujących empatię oraz zrozumienie dla ich potrzeb w warunkach pozbawienia wolności³⁹.

³⁶ Zob. Current issues and good practices in prison management, Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Alice Jill Edwards, 20 lutego 2024 r., A/HRC/55/52, p. 68; zob. także: Handbook on Women and Imprisonment, Second edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), 2014 r., s. 50-51.

³⁷ Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich w wystąpieniu do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej zwracał uwagę na ryzyko naruszenia praw transpłciowych osadzonych w zakresie braku wdrożenia odpowiednich procedur, niezapewnienia wystarczającej opieki medycznej oraz niewłaściwego traktowania przez nieprzeszkolony personel (Wystąpienie generalne ZRPO z 23 sierpnia 2024 r., IX.517.1386.2020; zob.: https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-08/Do_DGSW_osoby_transplciowe_wiezienia_23_08_2024.pdf).

³⁸ Więcej na temat kluczowych rekomendacji dotyczących osób LGBT+ w miejscach pozbawienia wolności w: Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie. Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE, OSCE/ODIHR, 2023 r., zob. <https://www.osce.org/files/f/documents/4/1/559935.pdf>. Zob. także: Raport CPT z wizyty w Austrii w 2014 r., CPT/Inf (2015) 34, par. 116, Raport CPT z wizyty w Malcie w 2015 r., CPT/Inf (2016) 25, par. 53. Na szczególne potrzeby osób transpłciowych umieszczonych w jednostkach penitencjarnych KMPT zwracał uwagę w raporcie rocznym za rok 2022 r., dostępnym na stronie: https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2023-11/Raport_roczny_KMPT_2022_dostepny.pdf.

³⁹ Przykładowe szkolenie odbyło się w 2024 r. w Zakładzie Karnym w Tarnowie; zob. <https://sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-tarnowie-szkolimy-sie>.

39. **[System identyfikacji przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć]** W wizytowanym Areszcie nie istnieje system identyfikacji przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć. Ryzyko wystąpienia tej formy przemocy dotyczy całej populacji osadzonych, w szczególności jednak kobiet, osób młodocianych, osób LGBT+ i cudzoziemców. Zalecenie cyklicznego włączania do programów szkoleniowych funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej zagadnień związanych z omawianym obszarem zostało sformułowane przez Zastępcę Rzecznika Praw Obywatelskich w piśmie do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej. ZRPO podkreślił, że uwrażliwienie funkcjonariuszy i pracowników cywilnych Służby Więziennej na zagadnienia związane z problematyką przemocy ze względu na płeć i przemocy seksualnej z pewnością wzmocni ich potencjał zawodowy. Pozwoli na wykrywanie, reagowanie i przede wszystkim zapobieganie niewłaściwemu zachowaniu w jednostkach penitencjarnych⁴⁰.

V. Obszary wymagające poprawy

A. Warunki bytowe

40. W Areszcie nie ma odrębnego oddziału dla kobiet. Osadzone kobiety przebywają na oddziale II (A-2), który przeznaczony jest także dla mężczyzn.

41. Dodatkowo delegacja KMPT zwróciła uwagę, że w Oddziale Szpitalnym Wieloprofilowym zdarzają się sytuacje umieszczania w salach obserwacyjnych jednocześnie kobiet i mężczyzn.

42. Zgodnie z art. 87 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy⁴¹ (dalej k.k.w.) kobiety odbywają karę pozbawienia wolności odrębnie od mężczyzn. Instrukcja nr 2/2018 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 21 listopada 2018 r. w sprawie postępowania z osadzonymi kobietami doprecyzowuje: kobiety osadza się w jednostkach penitencjarnych przeznaczonych dla kobiet lub w wyodrębnionych oddziałach. W szczególnie uzasadnionych przypadkach dopuszcza się osadzenie kobiet w innym oddziale. Decyzję w tym zakresie podejmuje dyrektor jednostki penitencjarnej po zapoznaniu się ze stanowiskiem kierowników działów penitencjarnego i ochrony, a w przypadku tymczasowo aresztowanych kobiet – także kierownika działu ewidencji (§ 8).

⁴⁰ Wystąpienie generalne RPO z 6 sierpnia 2024 r., KMP.571.14.2024; zob: https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-08/Do_SW_plec_przemoc_szkolenia_6_08_2024.pdf.

⁴¹ Dz. U. z 2024 r. poz. 706.

43. W ocenie KMPT praktyka osadzania kobiet na oddziałach wspólnie z mężczyznami może zwiększać ryzyko doświadczania przemocy ze względu na płeć zarówno ze strony osadzonych mężczyzn, jak i personelu męskiego pełniącego służbę w tych oddziałach, szczególnie w sytuacjach osłabionego nadzoru (np. w nocy). Ponadto umieszczanie w tych samych salach szpitalnych zarówno kobiet, jak i mężczyzn może być niekomfortowe dla pacjentów. Konieczność umieszczania w odrębnych instytucjach więźniów przy wzięciu pod uwagę m.in. płci wskazują Wzorcowe Reguły Minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (dalej: Reguły Mandeli)⁴², zwraca na to uwagę także SPT⁴³.

44. KMPT zaleca, aby kobiety pozbawione wolności były umieszczane w odpowiednich dla nich oddziałach oraz salach szpitalnych, uwzględniając zasadę separacji kobiet od mężczyzn.

45. Poziom higieny i czystości odwiedzanych przez KMPT cel mieszkalnych i innych pomieszczeń w oddziale II i oddziałach szpitalnych był zróżnicowany. W niektórych celach widoczne były zacieki i ubytki na ścianach, a także usterki armatury łazienkowej: niedziałające spłuczki, przeciekająca umywalka, pourywane lub połamane klapy sedesów, żarówki bez plafonów, wysłużone ręczniki i materace. Jak ustaliła delegacja KMPT, nie zawsze regularnie dostarczano do cel detergenty do czyszczenia oraz akcesoria i produkty służące do utrzymania porządku w celi (mopy, szufelki, szczotki, ściereczki). W celi 832 (oddział szpitalny) osadzone nie miały nawet papieru toaletowego. Pomimo zgłaszania próśb w tym zakresie, osadzone nie otrzymały papieru (przynajmniej do momentu zakończenia wizytacji KMPT). Uwagę wizytujących zwróciły warunki w jednej celi (nr 149), w której przebywały 2 osadzone: śmieci na podłodze lub w misce (w celi nie było kosza na śmieci), nieprzyjemny zapach, brak pościeli na jednym łóżku, brudna podłoga, urwana klapa od sedesu. Z kolei w jednej z poczekalni na podłodze leżały liczne niedopałki papierosów⁴⁴. W trakcie wizytacji delegacja otrzymywała także wiele sygnałów od osadzonych o obecności pluskiew w oddziałach mieszkalnych. Przedstawicielki KMPT widziały także u kilku osadzonych ślady ugryzień na ciele oraz plamy krwi na ścianach, które pozostawały po

⁴² Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Nelsona Mandeli), Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 17 grudnia 2015 r., Reguła 11: „(...) mężczyźni i kobiety, w takim stopniu, jak to możliwe, będą umieszczani w odrębnych instytucjach; w instytucjach przyjmujących zarówno mężczyzn, jak i kobiety, części instytucji przeznaczone dla kobiet będą całkowicie oddzielone”.

⁴³ Zob. Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Prevention of torture and ill treatment of women deprived of their liberty, 18 stycznia 2016 r., CAT/OP/27/1, par. 43.

⁴⁴ Na podobne problemy zwracał uwagę CPT podczas wizyty w Macedonii Północnej w 2023 r., CPT/Inf (2024) 17, par. 58.

ich rozgnieceniu. Z relacji personelu wynika, że systematycznie używane są w Areszcie parownice, jednak pomimo tego nie udaje się wyeliminować insektów⁴⁵.

46. **KMPT zaleca polepszenie warunków materialnych przez: poprawę stanu cel mieszkalnych, naprawę usterek, systematycznie sprzątanie pomieszczeń oraz dostarczanie środków czystości i produktów służących do utrzymania porządku w celi. Uwzględnić należy szczególne potrzeby higieniczne kobiet (dostęp do odpowiedniej ilości niezbędnych środków higienicznych, takich jak papier toaletowy, podpaski), a także zadbać o bezpieczną utylizację zużytych środków menstruacyjnych.**

47. **KMPT rekomenduje także pilne zintensyfikowanie działań mających na celu wyeliminowanie występowania pluskiew, w szczególności wymianę materacy oraz zwiększenie częstotliwości prowadzonych dezynsekcji.**

48. Kąpiele odbywały się dwa razy w tygodniu (czas trwania kąpieli wynosił 10 minut, przy czym czas wypływu wody z armatury natryskowej wynosił 6 minut). W łaźni, z której korzystały kobiety, stanowiska prysznicowe były co prawda wydzielone, lecz nie posiadały zasłonek umożliwiających odgrodzenie się od innych osób. W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich poszanowanie godności osobistej osadzonych oznacza również szacunek dla indywidualnego poczucia wstydu, które może towarzyszyć grupowym prysznicom. Osadzeni powinni mieć więc zapewnioną elementarną intymność w czasie kąpieli⁴⁶.

49. **KMPT rekomenduje wyposażenie stanowisk prysznicowych w zasłony umożliwiające zachowanie elementarnej intymności w czasie kąpieli.**

50. W trakcie zapoznawania się z obrazem z kamer zainstalowanych w Areszcie, delegacja KMPT dostrzegła, że monitoringiem objęte są niektóre cele oraz toalety. Jednakże strefa maskowania na niektórych kamerach, mająca zasłaniać intymne części ciała w momencie korzystania z toalety, umywalki lub prysznica, w sposób niedostateczny spełniała swoją funkcję. W niektórych kąciach sanitarnych tzw. czarny kwadrat nałożony na miskę ustępową był za mały (np. cela 128, 125, 120), brakowało strefy maskowania w obrębie umywarek (czarny kwadrat nałożony był jedynie na miski ustępowe), strefy maskowania w łazienkach cel nr 832, 822, 919, 920, 924 (oddział szpitalny) były niewystarczające – kąpiące się kobiety tylko w niewielkim stopniu były osłonięte.

⁴⁵ Na problem pluskiew w jednostkach penitencjarnych zwracał uwagę CPT, zob. Raport CPT z wizyty w Macedonii Północnej w 2023 r., CPT/Inf (2024) 17, par. 58, a także Raport CPT z wizyty w Rumunii w 2018 r., CPT/Inf (2019) 7, par. 91; w sprawie konieczności skutecznego zwalczania insektów w jednostkach penitencjarnych w Polsce do GIS występował także Rzecznik Praw Obywatelskich, zob. <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-wiezienia-cele-insekty-sanepid>.

⁴⁶ Wystąpienie generalne RPO z 14 października 2024 r., KMP.571.22.2024.

51. Sygnalizowany problem może być przyczyną zaistnienia przemocy ze względu na płeć i przemocy seksualnej (SGBV). Jak bowiem wskazują eksperci Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (ODIHR), monitorowanie lub oglądanie osób osadzonych podczas kąpieli lub w toaletach może prowadzić do ujawnienia się różnych form upokarzania o podtekście seksualnym (np. wygłaszanie obelg o charakterze seksualnym, wygłaszanie obscenicznego komentarza, robienie gestów o podtekście seksualnym, gwizdanie lub wpatrywanie się)⁴⁷. W pomieszczeniach, gdzie znajdował się podgląd z wszystkich kamer, dyżur pełnili głównie mężczyźni.

52. **KMPT zaleca przegląd, analizę usytuowania i sposobu maskowania stref prywatności w przekazywanych obrazach z części celi mieszkalnych przeznaczonych do celów sanitarno-higienicznych, montażu ich w sposób uniemożliwiający ukazywanie intymnych części ciała osadzonych oraz wykonywanych przez nich intymnych czynności fizjologicznych oraz kąpieli.**

53. Zgodnie z § 10 Instrukcji Dyrektora Generalnego Służby Więziennej w sprawie postępowania z osadzonymi kobietami⁴⁸ jednostki penitencjarne przeznaczone dla kobiet lub wyodrębnione oddziały powinny dysponować, poza świetlicą i oddzielnym pomieszczeniem do kontroli osobistej, w miarę możliwości: salą edukacyjną do realizacji programów resocjalizacji; salą do zajęć ruchowych; zapleczem socjalnym w postaci pomieszczenia lub kącika wyposażonego w urządzenia gospodarstwa domowego typu lodówka, kuchenka, piekarnik, naczynia; pomieszczeniem gospodarczym, które może pełnić funkcję pralni, suszarni, prasowni. W wizytowanym Areszcie, w oddziale, na którym przebywają kobiety, znajdował się jedynie pokój terapeutyczny (wyposażony w rzutnik i ekran). Innych pomieszczeń – jak świetlicy, kuchenki, pralni – nie było. Z informacji uzyskanych podczas wizytacji wynika, że nie ma w planach tworzenia pomieszczeń, o których mowa w Instrukcji DGSW.

54. **KMPT zaleca, aby w najbliższych planach remontowych uwzględnić wytyczne zawarte w Instrukcji postępowania z osadzonymi kobietami i dążyć do utworzenia wymienionych wyżej pomieszczeń w oddziałach przeznaczonych dla kobiet lub wprowadzenia oddziaływań kompensacyjnych, wyrównujących ograniczenia spowodowane brakiem tych pomieszczeń.**

⁴⁷ Zob. Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie. Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE, OSCE/ODIHR, 2023, s. 27. Dostęp: <https://www.osce.org/pl/odihr/559935>.

⁴⁸ Zob. Instrukcja nr 2/2018 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 21 listopada 2018 r. w sprawie postępowania z osadzonymi kobietami; dalej: Instrukcja postępowania z osadzonymi kobietami.

55. Z obserwacji wizytujących wynika, że zdecydowana większość placów spacerowych w Areszcie to małe dziedzińce otoczone murem/blachą, których dach stanowiła zazwyczaj siatka, w jednym miejscu zadaszona w celu ochrony osadzonych przed złymi warunkami atmosferycznymi. Podłoże większości placów także stanowił sam beton, a jedynym ich wyposażeniem była ławka. Pomiedzy budynkami jest wyznaczona przestrzeń, na której utworzono zewnętrzną siłownię. Nie jest jednak wykorzystywana tak często jak zwykłe pola spacerowe, w szczególności przez osadzone kobiety. Warto podkreślić, że czasami odbywają się tam spotkania z rodzinami, dotychczas organizowane jednak tylko dla osadzonych mężczyzn.

56. Standardy wyposażenia placu spacerowego i warunki korzystania z niego określają Reguły Nelsona Mandeli⁴⁹. Regularnie zwraca na nie uwagę również CPT⁵⁰. KMPT jest świadom faktu, że trudno będzie zmienić projekt placów spacerowych, zważywszy na przeznaczenie Aresztu i względy ochronne, w tym ograniczenia wynikające z przepisów. Pewne działania są jednak możliwe bez nadmiernych nakładów finansowych lub zmian legislacyjnych (np. wyposażenie w sprzęt do ćwiczeń).

57. **KMPT zaleca poprawę warunków na placach spacerowych w celu zapewnienia osadzonym bardziej różnorodnej aktywności, a także umożliwienie osadzonym kobietom częstszego korzystania z siłowni zewnętrznej.**

B. Opieka medyczna

58. Świadczenia opieki zdrowotnej na rzecz osadzonych realizowane są w Areszcie przez Ambulatorium z Izbą Chorych (znajdujące się w części penitencjarnej) oraz przez Szpital Aresztu Śledczego w Krakowie, w skład którego wchodzi Oddział Wieloprofilowy Zachowawczy oraz Oddział Psychiatrii Sądowej.

59. Przyjęcia lekarskie w oddziałach penitencjarnych odbywają się według ustalonego comiesięcznego grafiku, w wyznaczone dni robocze, raz na dwa tygodnie.

⁴⁹ Każdy więzień powinien mieć zagwarantowaną codzienną, przynajmniej godzinną, możliwość wykonywania odpowiednich ćwiczeń fizycznych na wolnym powietrzu, jeśli warunki pogodowe na to pozwalają. Młodzi więźniowie oraz inni będący w odpowiednim wieku i kondycji fizycznej powinni w czasie przeznaczonym na ćwiczenia fizyczne otrzymać możliwość wykonywania ćwiczeń sportowych i rekreacyjnych. W tym celu jednostki penitencjarne powinny zapewnić im odpowiednią przestrzeń, urządzenia i wyposażenie (Reguła 23).

⁵⁰ CPT zaleca, by „podjęto kroki celem umożliwienia wszystkim osadzonym odbycie codziennych ćwiczeń na zewnątrz w warunkach, które umożliwiają im fizyczne zmęczenie się. Dodatkowo, wszystkie dziedzińce przeznaczone do wykonywania ćwiczeń należy zaopatrzyć w pewien rodzaj ochrony przed niekorzystnymi warunkami pogodowymi i najlepiej umożliwiać widok na horyzont”. Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT (2018) 39, par. 74.

Dyżury pielęgniarskie w oddziałach penitencjarnych pełnione są od poniedziałku do piątku w godzinach 7.00-15.00 lub 7.00-19.00. Poza godzinami pracy Ambulatorium oraz w dni wolne od pracy całodobową opiekę nad osadzonymi sprawują pielęgniarki i lekarze pełniący dyżur w oddziałach szpitalnych, którzy w razie potrzeby przybywają na telefoniczne wezwanie.

60. W Areszcie zatrudnione są pielęgniarki o różnej specjalizacji (psychiatrycznej, operacyjnej, chirurgicznej, internistycznej, rodzinnej, onkologicznej, anestezjologicznej) oraz lekarze specjaliści (4 psychiatrów, 1 lekarz chorób zakaźnych, pulmonolog, stomatolog, lekarz medycyny sądowej). Z informacji przekazanych delegacji KMPT wynika, że istnieje duży problem z pozyskaniem osób do pracy w pionie służby zdrowia w Areszcie. W czasie trwania wizytacji łączna liczba wakatów pielęgniarskich wynosiła 6,62, natomiast lekarskich – 5,2.

61. **KMPT rekomenduje podejmowanie starań w zakresie naboru i wzmocnienie obsady pielęgniarskiej i lekarskiej (np. za pomocą prowadzenia szerokich działań promujących pracę w Służbie Więziennej).**

62. W dniu wizytacji w Oddziale Wieloprofilowym Zachowawczym Szpitala Więziennego przebywała kobieta, wobec której od kilku dni stosowano przymusowe karmienie za pomocą sondy. Z dokumentacji wynikało, że osadzona zaprzestała spożywania posiłków, nie odpowiadała na pytania lekarzy, nie nawiązywała żadnego kontaktu poza wzrokowym, nie wyraziła zgody na badania lekarskie. W okresie dwóch miesięcy zauważono u osadzonej znaczną utratę masy ciała, tj. 10,5 kg. W związku z tym Dyrektor Aresztu Śledczego w Kielcach, w którym wówczas przebywała osadzona, wystąpił w dniu 27 września 2024 r. do sądu z wnioskiem w przedmiocie zastosowania przymusowego zabiegu lekarskiego na podstawie art. 118 § 2 i 3 k.k.w. W dniu 30 września sąd wydał postanowienie o zastosowaniu wobec osadzonej „koniecznych badań i zabiegów lekarskich oraz hospitalizacji w szpitalu więziennym w Areszcie Śledczym w Krakowie na Oddziale Wieloprofilowym” (pismo wpłynęło do Aresztu Śledczego w Krakowie w dniu 14 października 2024 r.). Podczas wizytacji KMPT osadzona przebywała w Oddziale Wieloprofilowym w sali 2-osobowej, objętej monitoringiem. Samodzielnie poruszała się po korytarzu, nie nawiązywała z nikim kontaktu werbalnego. Z dokumentacji wynikało, że była systematycznie konsultowana przez psychologa oraz lekarzy, w tym przez psychiatrę. Wobec pacjentki nie używano środków przymusu bezpośredniego na czas sztucznego karmienia, poza jednym wyjątkiem. Podczas pierwszego wprowadzania sondy przez nos konieczne było krótkotrwałe przytrzymanie pacjentki, które nie zostało udokumentowane, co stanowi

naruszenie art. 18c ust. 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (dalej: u.o.z.p.)⁵¹.

63. **KMPT zaleca, aby zastosowanie każdego rodzaju środka przymusu bezpośredniego odnotowano w indywidualnej i zbiorczej dokumentacji medycznej.**

64. **KMPT zwraca się ponadto z prośbą o udzielenie następujących informacji: jaki jest aktualny stan zdrowia pacjentki, jak długo trwała procedura przymusowego karmienia oraz w jaki sposób była ona realizowana, a także czy od dnia 24 października 2024 r. (od czasu zakończenia wizytacji KMPT) były wobec pacjentki stosowane środki przymusu bezpośredniego (jeśli tak, KMPT zwraca się o przesłanie dokumentacji z tego zdarzenia).**

65. W zakresie badań profilaktycznych w Areszcie wykonuje się: wymagane przepisami prawa radiologiczne badania klatki piersiowej (wykonywane w ciągu 14 dni od przyjęcia, a następnie powtarzane co 24 mieniące)⁵². Lekarz ginekolog przyjmuje w OZ w Nowej Hucie. Na jego zlecenie wykonywane są szczegółowe badania, np. kontrola piersi i badania przesiewowe szyjki macicy. Inne badania (HIV, HBS, HCV, kiła) również wykonywane są na zlecenie lekarza. Osadzone przy przyjęciu otrzymują formularz, w którym są informowane na temat możliwości leczenia wirusowego zapalenia wątroby (WZW) typu C oraz wykonania badania cytologicznego za zgodą pacjentki. Podpisują także formularz, w którym potwierdzają zapoznanie się z problematyką zakażenia wirusem HIV oraz wyrażają zgodę lub nie na pobranie krwi do badania na obecność wirusa HIV. Z informacji przekazanej przez Ambulatorium wynika, że pielęgniarki i lekarze na bieżąco edukują osadzonych na temat higienicznego stylu życia. Prowadzone są także szkolenia z udzielania pierwszej pomocy. Przedstawicielki KMPT nie odnotowały innych zajęć edukacyjnych z zakresu promocji zdrowia, o których mowa w § 6 Instrukcji w sprawie postępowania z osadzonymi kobietami.

66. **KMPT zachęca do poszerzenia oferty zajęć edukacyjnych z zakresu promocji zdrowia, aby odbywały się one systematycznie. Z doświadczenia innych jednostek penitencjarnych wynika, że przydatne w obszarze edukacji zdrowotnej i podnoszenia świadomości wśród osadzonych może okazać się**

⁵¹ Dz. U. z 2024 r. poz. 917.

⁵² Zob. § 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie udzielania świadczeń zdrowotnych przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności (Dz. U. z 2024 r. poz. 1168).

zaangażowanie i współpraca z organizacjami pozarządowymi lub wolontariuszami⁵³.

67. Konieczne jest także zwrócenie większej uwagi na osadzone kobiety, które doznają bóli menstruacyjnych oraz wszelkich objawów menopauzy. Z doświadczenia KMPT wynika, że temat menstruacji oraz menopauzy w miejscach detencji jest marginalizowany, a często nawet bagatelizowany. Świadomość ich wpływu na codzienne funkcjonowanie jest mniejsza niż w przypadku innych problemów zdrowotnych. Menopauza może wywoływać szeroką gamę objawów fizycznych, emocjonalnych i psychicznych. Z kolei stres związany z uwięzieniem może te objawy pogłębiać⁵⁴.

68. KMPT zaleca, aby udzielać kobietom wsparcia w zakresie np. tworzenia warunków do utrzymania higieny intymnej w okresie menstruacji i menopauzy, dostępu do wentylatorów, regularnych zmian ubrań, utrzymania odpowiedniego nawodnienia organizmu, wzmacniania kości i innych wynikających z indywidualnych potrzeb. Dodatkowym czynnikiem będzie zwiększenie asortymentu więziennej kantyny (po konsultacjach z więzienną służbą zdrowia) o środki ogólnodostępne na bóle menstruacyjne, preparaty łagodzące objawy menopauzy, bardziej zróżnicowaną ofertę środków higienicznych dla kobiet (np. podpasek różnego rodzaju i zróżnicowanych cenowo, tamponów, kubeczków menstruacyjnych, bielizny).

C. Traktowanie

69. Podczas wizytacji delegacja KMPT otrzymała pojedyncze głosy na temat niewłaściwego zwracania się do osadzonych kobiet przez niektórych funkcjonariuszy. Miały padać obraźliwe sformułowania, wulgaryzmy, niestosowne komentarze.

70. KMPT zaleca podjęcie działań polegających na wyeliminowaniu opisywanego przez osadzone sposobu traktowania przez personel jednostki. Personel penitencjarny powinien otrzymać stanowczy sygnał, że wszelkie formy niewłaściwego traktowania (w tym słowne znieważanie osadzonych) są niedopuszczalne.

⁵³ W 2024 r. Zakład Karny w Goleniowie zorganizował akcję związaną z badaniami mammograficznymi i profilaktyki zdrowotnej, które możliwe były dzięki współpracy z Goleniowskim Stowarzyszeniem Kobiet z Problemem Onkologicznym „Ewa”; zob. <https://sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-goleniowie-akcja-profilaktyczna-dla-skazanych-kobiet-w-zk-goleniow>.

⁵⁴ Kwestię doświadczania menopauzy w warunkach więziennych poruszył np. Krajowy Mechanizm w Wielkiej Brytanii; zob. <https://nationalpreventivemechanism.org.uk/document/npm-guidance-the-menopause-in-places-of-deprivation-of-liberty-in-the-uk>.

D. Kontrola skazanych, tymczasowo aresztowanych, miejsc i przedmiotów

71. W celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku oraz zapobiegania popełnianiu przestępstw na terenie Aresztu osadzone poddawane są różnym rodzajom kontroli, określonym w art. 223f k.k.w. Najczęściej jest to kontrola pobieżna polegająca na wzrokowym i manualnym sprawdzeniu lub użyciu środków technicznych przeznaczonych do wykrywania przedmiotów niedozwolonych lub substancji psychoaktywnych. W niektórych sytuacjach, np. podczas opuszczania oddziału mieszkalnego, osadzone poddawane są kontroli osobistej polegającej na zdjęciu obuwia i ubrań (w tym bielizny), zrobieniu przysiadu, kaszlnięciu, nawet w sytuacji, gdy kobieta jest w trakcie menstruacji. Czasami osadzone proszone są o odklejenie podpaski. Tego typu przeszukania odbywają się w pokojach do kontroli osobistej. Jak zauważyły wizytatorki, pomieszczenia te nie były wyposażone w jednorazowe maty/dywaniki papierowe oraz środki higieniczne dla kobiet.

72. W ocenie KMPT wszystkie pomieszczenia, w których odbywa się kontrola osobista kobiet, powinny być wyposażone w jednorazowe maty/dywaniki papierowe oraz środki higieniczne dla kobiet.

73. KMPT wyraża zaniepokojenie praktyką szczegółowej kontroli osobistej podczas menstruacji. Konieczność zdjęcia bielizny i środków higienicznych, przykucnięcia i kaszlnięcia podczas okresu w obecności funkcjonariuszki jest naruszeniem prywatności i godności ludzkiej. Osadzone często określają taką kontrolę jako upokarzającą i czują się bardzo zawstydzone, kiedy o tym opowiadają⁵⁵.

74. Delegacja KMPT otrzymała także sygnały wskazujących na to, że kontrole osobiste realizowane wobec osadzonych nie przebiegają zgodnie z procedurami i są realizowane w sposób jednoetapowy.

75. KMPT podkreśla, że przeprowadzanie kontroli osobistych z koniecznością rozebrania się do naga, zaglądania w otwory ciała, szczególnie wobec kobiet menstruujących powinno być dokonywane w sposób zindywidualizowany, w warunkach zapewniających godność, bez stosowania upokarzających praktyk (tj. zdejmowania środków higienicznych, niedostarczania zastępczych) i tylko wówczas, gdy użycie wykrywającego sprzętu elektronicznego jest niewystarczające.

⁵⁵ Problem ten był także opisany w raportach KMPT z wizytacji przeprowadzonych w 2024 r. w Areszcie Śledczym w Białymstoku oraz Zakładzie Karnym nr 1 w Łodzi; podobna praktyka odnotowana została w zakładach karnych dla kobiet we Francji w 2022 r., zob. <https://www.apr.ch/global-report/france>.

76. **KMPT zaleca ponadto dokonanie przeglądu praktyki realizacji kontroli osobistej w celu zapewnienia, że nie są one nadużywane, a także że są przeprowadzane w sposób dwuetapowy.**

77. Wiele standardów międzynarodowych wskazuje, iż powinno dążyć się do stosowania alternatywnych metod przeszukań, np. skanery ciała (X-rays), wykrywacze metali, krzesła BOSS (Body Orifice Security Scanner) w celu zastąpienia kontroli osobistych i inwazyjnych przeszukań ciała, które stanowią poważną ingerencję w prywatność i mogą prowadzić do szkodliwych psychologicznych i fizycznych skutków (dotyczy to w szczególności osób, które doświadczyły przemocy seksualnej)⁵⁶. Wizytowany Areszt wyposażony był jedynie w ręczne wykrywacze metali, urządzenie do kontroli bagażu oraz bramki do wykrywania metalu przy wejściu do jednostki.

E. Kontakt ze światem zewnętrznym

78. Analiza zestawienia kar dyscyplinarnych w latach 2022–2024 wykazała, że czwartą co do częstotliwości karą wymierzaną osadzonemu było pozbawienie możliwości korzystania z widzeń i samoinkasującego aparatu telefonicznego na okres do 28 dni (208 razy)⁵⁷. W ocenie KMPT środek dyscyplinarny w postaci zakazu kontaktów między osadzonymi a ich rodzinami może znacząco zaszkodzić budowaniu właściwych relacji, spowodować dalsze łamanie zasad wywołane frustracją, nie przynosząc przy tym żadnych korzyści dyscyplinarnych. Wprowadzenie takiego rodzaju kary stoi ponadto w sprzeczności z Regułami z Bangkoku⁵⁸.

79. **KMPT zaleca rozważenie odstąpienia od wymierzania tego typu kar.**

80. Wizytatorzy KMPT starali się ustalić, w jaki sposób personel Aresztu realizował zadania określone w art. 87a k.k.w., czyli uwzględnił wobec osadzonych (w tym przypadku kobiet) sprawujących stałą pieczę nad dzieckiem do lat 15 potrzebę inicjowania, podtrzymywania i zacieśniania ich więzi uczuciowej z dziećmi, wywiązywania się z obowiązków alimentacyjnych oraz świadczenia pomocy materialnej dzieciom, a także współdziałania z placówkami opiekuńczo-

⁵⁶ Zob. Reguła 20 Reguł z Bangkoku. Zob. także: Women in detention: Body searches – Improving protection in situations of vulnerability, January 2022, Association for the Prevention of Torture, s. 4; Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie. Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE, OSCE/ODIHR, 2023 r., s. 105-111.

⁵⁷ Najczęściej wymierzanymi karami w Areszcie w latach 2022–2024 były: nagana (881 razy), pozbawienie lub ograniczenie możliwości dokonywania zakupów artykułów żywnościowych lub wyrobów tytoniowych na okres do 3 miesięcy (288 razy) oraz pozbawienie możliwości otrzymania paczki żywnościowej (255 razy).

⁵⁸ Zob. Reguła 23: „Sankcje dyscyplinarne dla osadzonych kobiet nie mogą obejmować zakazu kontaktów rodzinnych, zwłaszcza z dziećmi”.

wychowawczymi, w których te dzieci przebywają. Jak ustalono, w Areszcie nie prowadzi się rejestru osadzonych sprawujących stałą pieczę nad dzieckiem do lat 15. Niemniej jednak podczas rozmowy wstępnej wychowawca dopytuje o sytuację rodzinną. Liczba i wiek dziecka jest też czasami odnotowywany w Centralnej Bazie Osób Pozbawionych Wolności, lecz wiedza ta nie jest wykorzystywana do realizacji wspomnianego wyżej zadania, częściej do określenia pokrewieństwa i wpisania na listę osób odwiedzających⁵⁹.

81. Z informacji przekazanych przez personel działu penitencjarnego wynika, że wytyczne zawarte w art. 87a k.k.w. realizowane są w Areszcie w trakcie indywidualnych rozmów z osadzonymi, podczas których są one motywowane do zacieśniania więzi uczuciowej z dziećmi.

82. W Areszcie prowadzone są ponadto programy integracji rodzin, również we współpracy ze środowiskiem zewnętrznym. Na uwagę zasługuje program pn. „Nowe oblicze ojca”, w ramach którego organizowane są spotkania dla skazanych i ich rodzin z dziećmi w atrakcyjnych miejscach Krakowa oraz warsztaty plastyczne we współpracy ze studentami i kadrą dydaktyczną Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie (np. dzieci mogły wziąć udział w warsztatach pod nazwą „Akademia pszczelarza”). Z kolei program „Kontakt” – realizowany we współpracy z Małopolskim Stowarzyszeniem Probacja – ukierunkowany jest na podnoszenie kompetencji rodzicielskich. W ramach programu organizowane są spotkania, warsztaty dla osadzonych oraz widzenia dla rodzin. Małopolskie Stowarzyszenie Probacja współtworzy także inicjatywę „Mama, tata, teatr i ja”. W ramach tego programu osadzeni przygotowują spektakl, a następnie prezentują go swoim bliskim na widzeniu rodzinnym. KMPT pozytywnie ocenia zaangażowanie i kreatywność personelu w zakresie pracy na rzecz integracji osadzonych z ich rodzinami. Zaznaczyć należy jednak, że większość tych programów przeznaczona jest dla osadzonych mężczyzn.

83. KMPT rekomenduje podejmowanie szerszych działań w obszarze wsparcia osadzonych kobiet w zakresie inicjowania, podtrzymywania i zacieśniania ich więzi uczuciowej z rodzinami, w szczególności z dziećmi, oraz współpracy z placówkami, w których dzieci osadzonych przebywają.

84. Analiza Zarządzenia Nr 10/2025 Dyrektora Aresztu Śledczego w Krakowie z dnia 21 lutego 2025 r. w sprawie porządku wewnętrznego w Areszcie Śledczym

⁵⁹ Na kwestię rejestrowania dzieci kobiet przyjmowanych do zakładu zwracają uwagę Reguły z Bangkoku: „Liczbę i dane osobowe dzieci kobiety przyjmowanej do zakładu karnego rejestruje się w chwili przyjęcia. Akta zawierają, bez uszczerbku dla praw matki, co najmniej imiona i nazwiska dzieci, ich wiek oraz, jeżeli nie towarzyszą matce, ich miejsce pobytu oraz status pieczy lub opieki nad dziećmi. Wszystkie informacje dotyczące tożsamości dzieci są traktowane jako poufne, a wykorzystanie takich informacji zawsze musi być zgodne z wymogiem uwzględniania najlepszego interesu dzieci” (Reguła 3).

w Krakowie doprowadziła do ustalenia, że nie zawiera ono informacji o tym, że skazani, o których mowa w art. 87a k.k.w., mają prawo do dodatkowego widzenia z dziećmi (art. 105a § 3 k.k.w.).

85. KMPT rekomenduje uzupełnienie porządku wewnętrznego w Areszcie Śledczym w Krakowie o informację o możliwości dodatkowego widzenia z dziećmi skazanych, o których mowa w art. 87a k.k.w.

86. Delegacja KMPT wysoko oceniła warunki w pomieszczeniach, w których dochodzi do utrzymywania kontaktu osadzonych z osobami bliskimi, w szczególności z dziećmi. W biurze przepustek zorganizowano kącik dla dzieci wyposażony w stoliki, krzeselka, kredki i kolorowanki. Ponadto wyodrębniono w nim miejsce na galerię rysunków stworzonych przez dzieci. W dwóch salach widzeń, którymi dysponuje Areszt, znajdowały się kąciki zabaw wyposażone w książki, zabawki, kredki, kolorowanki, klocki. Na ścianach kącików namalowano motywy z bajek w ciepłych, przyjaznych kolorach. Biuro przepustek wyposażone jest w przewijak dla dzieci, dodatkowo przed salami widzeń znajduje się pomieszczenie wyposażone w drugi przewijak, a także krzeselko do karmienia oraz podgrzewacz do pokarmu. Całość tych działań, które jednostka podejmuje od lat, została doceniona przyznaniem wyróżnienia i tytułu „Miejsca Wyjątkowo Przyjaznego Rodzinom z Dziećmi” w plebiscycie organizowanym przez Urząd Miasta Krakowa.

F. Spotkania z prawnikiem

87. W czasie oglądu przedstawicielki KMPT zwróciły uwagę, że spotkania z adwokatem, radcą prawnym lub innym pełnomocnikiem odbywają się w wieloosobowych pomieszczeniach. W trakcie przeprowadzania oglądu w jednym z tych pomieszczeń odbywały się równocześnie trzy spotkania. Biurka i krzesła ustawione są w niewielkiej odległości od siebie. Zachowanie poufności rozmowy w takich warunkach jest w ocenie KMPT trudne do zrealizowania.

88. Art. 8 § 3 oraz art. 215 § 1 k.k.w. wskazują, że osadzony ma prawo do porozumiewania się z obrońcą, pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym oraz przedstawicielem niebędącym adwokatem ani radcą prawnym, który został zaaprobowany przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania tymczasowo aresztowanego przed tym Trybunałem, podczas nieobecności innych osób.

89. Krajowy Mechanizm podkreśla, iż na dostęp więźnia do prawnika należy patrzeć nie tylko przez pryzmat konieczności zapewnienia fachowej pomocy prawnej, ale również jako na podstawową gwarancję prewencji tortur. Aby mogła ona

funkcjonować właściwie, niezbędna jest całkowita poufność kontaktu⁶⁰. Obecność innych osób może zniechęcać osadzonego do przekazania informacji o złym traktowaniu i ujawnienia dowodów takich zachowań (np. posiadanych obrażeń). Istnieje więc duże ryzyko, że w takich warunkach gwarancja ta nie zadziała właściwie.

90. **KMPT rekomenduje, by spotkania z adwokatem, radcą prawnym lub innym pełnomocnikiem odbywały się w warunkach gwarantujących pełną poufność kontaktu.**

G. Zajęcia kulturalno-oświatowe, sportowe, edukacja, kursy oraz inne oddziaływania dla osadzonych kobiet

91. Mając na uwadze specyficzną populację kobiet przebywających w Areszcie Śledczym w Krakowie typowe oddziaływania resocjalizacyjne i psychologiczne mogły być przeprowadzane w stosunku do niewielkiej liczby kobiet. W dniu wizytacji w Areszcie przebywały 33 tymczasowo aresztowane kobiety oraz 10 kobiet na oddziałach szpitalnych. Część kobiet skazanych została dopiero przyjęta do Aresztu i oczekiwała na zakwalifikowanie i przetransportowanie do odpowiedniego typu i rodzaju zakładu karnego. Niektóre osadzone przebywały w Areszcie w związku z koniecznością udziału w czynnościach procesowych. Dwie osadzone przebywały w Areszcie dłużej, w związku ze skierowaniem, na własną prośbę, do zatrudnienia na rzecz jednostki penitencjarnej.

92. Główne oddziaływania wobec takiej grupy osadzonych skupiały się przede wszystkim na zajęciach kulturalno-oświatowych prowadzonych w świetlicy. Z ustaleń poczynionych przez KMPT wynikało jednak, że możliwość uczestnictwa w takich zajęciach jest ograniczona, a osadzone w Areszcie kobiety większość czasu spędzały w celach mieszkalnych. Na oddziale A-2, w którym przebywały kobiety, nie było świetlicy⁶¹. Osadzeni z tego oddziału mogli korzystać ze świetlicy piętro wyżej, na innym oddziale. Znajdował się w niej sprzęt sportowy (rowerek stacjonarny, stół do ping-ponga) oraz odbiornik TV w szafie zamkniętej na kłódkę. Podczas wizytacji

⁶⁰ Zob. Uwagi i zalecenia SPT przedstawione w raporcie z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, par. 116-117. Zob. także poglądy SPT dotyczące zapobiegawczej roli prawnika i konieczności spełnienia wymogu poufności przedstawione w raportach z wizyt w: Szwecji [CAT/OP/SWE/1, par. 61], Meksyku [CAT/OP/MEX/1, par. 126-127] oraz Ukrainie [CAT/OP/UKR/3, par. 49, 50 i 52].

⁶¹ Zgodnie z § 13 Zarządzenia Nr 103/24 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 27 grudnia 2024 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych, pomieszczenie świetlicy powinno być wyznaczone odrębnie dla każdego oddziału mieszkalnego.

przedstawicielki KMPT standardowo chciały sprawdzić, czy działa telewizor. Było to jednak niemożliwe z uwagi na fakt, że funkcjonariusze nie mogli otworzyć kłódki. W świetlicy wyodrębniono też stanowisko do korzystania z widzeń za pośrednictwem komunikatora internetowego oraz przeglądania Biuletynu Informacji Publicznej (BIP).

93. Analiza monitoringu z dwóch tygodni poprzedzających wizytację KMPT z pomieszczeń świetlic i kaplicy wykazała, że w tym okresie tylko jedna kobieta przebywała na świetlicy – w związku z realizacją widzenia przez komunikator internetowy. W nabożeństwach odprawianych w Areszcie w analizowanym okresie uczestniczyli tylko mężczyźni. Jak wynikało z rozmów z osadzonymi kobietami, większość z nich nie wiedziała nawet o możliwości uczestnictwa w takich nabożeństwach. Wskazywały ponadto na ograniczony dostęp do siłowni i zajęć sportowych.

94. W 2024 r. w Areszcie odbył się jeden program resocjalizacyjny dla 8 kobiet i miał on formę terapii zajęciowej. Znacznie szersza oferta oddziaływań resocjalizacyjnych i psychologicznych miała miejsce w OZ w Nowej Hucie (gdzie w 2024 r. przeprowadzono 79 programów resocjalizacyjnych, w tym 25 przeznaczonych dla kobiet).

95. W dniu wizytacji żadna z osadzonych kobiet nie korzystała z edukacji i nauczania. Z przedstawionych informacji zbiorczych⁶² wynika, że w latach 2022–2024 komisje penitencjarne w Areszcie Śledczym oraz Oddziale Zewnętrznym w Nowej Hucie podjęły 45 decyzji o skierowaniu skazanych do nauczania w szkole lub na kursie kwalifikacyjnym. Wszystkie dotyczyły skazanych mężczyzn.

96. W latach 2022–2023 w Areszcie odbyły się następujące kursy: technolog robót wykończeniowych (udział wzięło 8 skazanych mężczyzn) oraz ogrodnik (udział wzięło 8 skazanych mężczyzn). Kursy dla kobiet odbywały się jedynie w OZ w Nowej Hucie: kurs fryzjera i stylisty paznokci (4 edycje, udział wzięły 32 skazane kobiety) oraz kurs opiekuna osób niepełnosprawnych (udział wzięło 8 skazanych kobiet).

97. **KMPT zaleca dotarcie z komunikatem dotyczącym możliwości uczestnictwa w nabożeństwach do szerszego grona osadzonych kobiet.**

98. **KMPT zaleca także podejmowanie szerszych oddziaływań na rzecz osadzonych kobiet, dostosowanych do ich potrzeb i możliwości, w szczególności jeśli chodzi o ofertę kulturalno-oświatową oraz zajęcia z zakresu kultury fizycznej i sportu.**

⁶² W związku z trudnościami technicznymi związanymi z wygenerowaniem danych tylko dla Aresztu Śledczego w Krakowie, niektóre informacje uwzględniają również osadzonych z Oddziału Zewnętrznego w Nowej Hucie.

H. Umieszczanie w celach monitorowanych

99. W Areszcie znajduje się kilka cel mieszkalnych monitorowanych. W czasie wizytacji dwie z nich były zamieszkane przez 4 osadzone.

100. W niedawnym piśmie skierowanym do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich podkreślił, że przebywanie w celi, w której zachowanie osadzonego jest stale kontrolowane, pomimo że nie należy on do kategorii osadzonych, wobec których ustawodawca przewidział obligatoryjną potrzebę monitoringu (tzw. niebezpiecznych), stanowi dodatkową dolegliwość. Dlatego też konieczne jest wydawanie pisemnej decyzji o stałej obserwacji osadzonego. Decyzja taka powinna podlegać kontroli sądowej w trybie art. 7 k.k.w., a także kontroli sędziego penitencjarnego na podstawie art. 34 § 1 k.k.w. oraz – w myśl art. 78 § 2 k.k.w. – kontroli Dyrektora Generalnego i dyrektora okręgowego Służby Więziennej. Dodatkowo decyzja taka powinna zawierać podstawę prawną jej wydania, argumentację na rzecz zasadności zastosowania monitoringu w danej sytuacji faktycznej – w odróżnieniu od przywoływania wyłącznie sformułowania zaczerpniętego z przepisu będącego podstawą objęcia monitoringiem – a także określać czas stosowania stałej obserwacji. Niezbędnym elementem decyzji jest również pouczenie osadzonego o przysługującym mu prawie, terminie i sposobie wniesienia skargi do sądu penitencjarnego⁶³.

101. W związku z powyższym KMPT zwraca się o udzielenie informacji, czy osoby objęte stałą obserwacją otrzymują na piśmie decyzję o monitorowaniu ich zachowania.

I. Personel

102. W oddziale przeznaczonym do osadzania kobiet pracują zarówno funkcjonariuszki, jak i funkcjonariusze. Służba pełniona jest w mieszanych składach.

103. Z informacji przekazanych przedstawicielom KMPT po zakończeniu wizytacji wynikało, że w latach 2022–2024 w Areszcie realizowane były dla funkcjonariuszy i pracowników szkolenia m.in. na temat: przeciwdziałania autoagresji i podkulturze więziennej, sztuki porozumiewania się, zatrudniania i nauczania skazanych, postępowania z osadzonymi z niepełnosprawnością fizyczną oraz z deficytami intelektualnymi i psychicznymi w izolacji więziennej, postępowania z osobami uzależnionymi, deeskalacji konfliktów, radzenia sobie ze stresem i agresją,

⁶³ Wystąpienie generalne ZRPO z 25 listopada 2024 r., IX.517.615.2024, zob.:

[https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-](https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-11/Do_DGSW_osadzony_monitorowanie_decyzja_25_11_2024.pdf)

[11/Do_DGSW_osadzony_monitorowanie_decyzja_25_11_2024.pdf](https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-11/Do_DGSW_osadzony_monitorowanie_decyzja_25_11_2024.pdf).

prewencji tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania i karania (prowadzone przez pracowników KMPT). Niektórzy funkcjonariusze wykazywali się również znajomością Reguł z Bangkoku.

104. **KMPT dodatkowo rekomenduje cykliczne włączanie do programów szkoleniowych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych Aresztu zagadnień związanych m.in. z: pracą z kobietami pozbawionymi wolności w zakresie uwrażliwienia na kwestię płci oraz zakazu dyskryminacji i molestowania seksualnego⁶⁴, międzynarodowymi standardami praw człowieka (w tym standardami i zaleceniami SPT i CPT), zapobieganiem przemoc seksualnej i przemoc ze względu na płeć, przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu, postępowaniem z osobami wymagającymi szczególnego nadzoru i pracy z grupami wrażliwymi (np. z osobami starszymi, cudzoziemcami), praktycznym wykorzystywaniem Protokołu stambulskiego.**

105. Konieczność właściwego przeszkolenia i przygotowania personelu więziennego do pełnienia obowiązków jest zawarta w większości standardów międzynarodowych⁶⁵.

VI. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

a) Dyrektorowi Aresztu Śledczego w Krakowie:

1. umieszczanie kobiet pozbawionych wolności w odpowiednich dla nich oddziałach oraz salach szpitalnych, uwzględniając zasadę separacji osadzonych kobiet od mężczyzn;
2. polepszenie warunków materialnych przez: poprawę stanu cel mieszkalnych, naprawę usterek, systematycznie sprzątanie pomieszczeń oraz dostarczanie środków czystości i produktów służących do utrzymania porządku w celi;
3. uwzględnienie szczególnych potrzeb higienicznych kobiet (dostępu do odpowiedniej ilości niezbędnych środków higienicznych, takich jak papier toaletowy, podpaski), a także zadbanie o bezpieczną utylizację zużytych środków menstruacyjnych;

⁶⁴ Zob. Reguły z Bangkoku (Reguła 32-35).

⁶⁵ Zob. Reguły Mandeli (Reguły 75-76) oraz Europejskie Reguły Więzienne (Reguła 81).

4. pilne zintensyfikowanie działań mających na celu wyeliminowanie występowania pluskiew, w szczególności wymianę materacy oraz zwiększenie częstotliwości prowadzonych dezynsekcji;
5. wyposażenie stanowisk prysznicowych w Areszcie w zasłony umożliwiające zachowanie elementarnej intymności w czasie kąpieli;
6. przegląd i analizę usytuowania i sposobu maskowania stref prywatności w przekazywanych obrazach z części celi mieszkalnej przeznaczonej do celów sanitarno-higienicznych oraz montażu ich w sposób uniemożliwiający ukazywanie intymnych części ciała osadzonych i wykonywanych przez nich intymnych czynności fizjologicznych oraz kąpieli;
7. umożliwienie spotkań z adwokatem, radcą prawnym lub innym pełnomocnikiem w warunkach gwarantujących pełną poufność kontaktu;
8. uwzględnienie w najbliższych planach remontowych wytycznych zawartych w Instrukcji w sprawie postępowania z osadzonymi kobietami i dążenie do utworzenia wymienionych w niej pomieszczeń w oddziałach przeznaczonych dla kobiet lub wprowadzenia oddziaływań kompensacyjnych, wyrównujących ograniczenia spowodowane brakiem tych pomieszczeń;
9. poprawę warunków na placach spacerowych w celu zapewnienia osadzonym bardziej różnorodnej aktywności, a także umożliwienie osadzonym kobietom częstszego korzystania z siłowni zewnętrznej;
10. podejmowanie starań w zakresie naboru i wzmocnienie obsady pielęgniarskiej i lekarskiej (np. za pomocą prowadzenia szerokich działań promujących pracę w Służbie Więziennej);
11. odnotowywanie zastosowania każdego rodzaju środka przymusu bezpośredniego w indywidualnej i zbiorczej dokumentacji medycznej;
12. udzielanie kobietom wsparcia przez tworzenie warunków do utrzymania higieny intymnej w okresie menstruacji i menopauzy, dostępu do wentylatorów, regularnych zmian ubrań, utrzymania odpowiedniego nawodnienia organizmu, wzmacniania kości – i innych działań wynikających z indywidualnych potrzeb;
13. zwiększenie asortymentu więziennej kantyny (po konsultacjach z więzienną służbą zdrowia) o środki ogólnodostępne na bóle menstruacyjne, preparaty łagodzące objawy menopauzy, bardziej zróżnicowaną ofertę środków higienicznych dla kobiet (np. różnego rodzaju podpasek zróżnicowanych cenowo, tamponów, kubeczków menstruacyjnych, bielizny);
14. poszerzenia oferty zajęć edukacyjnych z zakresu promocji zdrowia, tak aby odbywały się one systematycznie;

15. podjęcie działań polegających na wyeliminowaniu sytuacji niewłaściwego traktowania osadzonych kobiet przez funkcjonariuszy i funkcjonariuszki;
16. wyposażenie pomieszczenia do kontroli osobistej kobiet w jednorazowe maty/dywaniki papierowe oraz środki higieniczne dla kobiet;
17. przeprowadzanie kontroli osobistych z koniecznością rozebrania się do naga, zaglądania w otwory ciała, szczególnie wobec kobiet menstruujących w sposób zindywidualizowany, w warunkach zapewniających godność, bez stosowania upokarzających praktyk (tj. zdejmowania środków higienicznych, niedostarczania zastępczych) i tylko wówczas, gdy użycie wykrywającego sprzętu elektronicznego jest niewystarczające;
18. dokonanie przeglądu praktyki realizacji kontroli osobistej w celu zapewnienia, że są przeprowadzane w sposób dwuetapowy;
19. rozważenie odstąpienia od wymierzania kary w postaci pozbawienia możliwości korzystania z widzeń i samoinkasującego aparatu telefonicznego;
20. podejmowanie szerszych działań w obszarze wsparcia osadzonych kobiet w zakresie inicjowania, podtrzymywania i zacieśniania ich więzi uczuciowej z rodzinami, w szczególności z dziećmi, oraz współpracy z placówkami, w których dzieci osadzonych przebywają;
21. uzupełnienie porządku wewnętrznego w Areszcie Śledczym w Krakowie o informację o możliwości dodatkowego widzenia z dziećmi skazanych, o których mowa w art. 87a k.k.w.;
22. dotarcie z komunikatem dotyczącym możliwości uczestnictwa w nabożeństwach do szerszego grona osadzonych kobiet;
23. podejmowanie szerszych oddziaływań na rzecz osadzonych kobiet, dostosowanych do ich potrzeb i możliwości, w szczególności jeśli chodzi o ofertę kulturalno-oświatową oraz zajęcia z zakresu kultury fizycznej i sportu;
24. cykliczne włączanie do programów szkoleniowych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych Aresztu zagadnień wymienionych w pkt 104 raportu.

b) Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Krakowie:

zapewnienie Dyrektorowi Aresztu Śledczego w Krakowie środków finansowych na realizację tych spośród powyższych zaleceń, które wymagają nakładów finansowych.

VII. Informacje dodatkowe

Na podstawie art. 20 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zwraca się do Dyrektora Aresztu Śledczego w Krakowie o udzielenie informacji wskazanych w pkt 64 i 101 raportu.

Opracowała: Justyna Józwiak

Za Zespół podpisuje:

Katarzyna Kopystyńska
Zastępczyni Dyrektora Zespołu
/-podpisano elektronicznie/